

Kirkollista kanssakäymistä ja valtaintrigejä

Anna-Maija Viljanen-Pihkala:

Unkarin yhteiskunnallisen ja kirkkopoliittisen tilanteen vaikutus suomalais-unkarilaisiin luterilaisiin yhteyksiin 1956–1958. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 2019. 432 s. ISBN 978-952-5031-93-5.

Allekirjoittaneen tausta Unkarin historian tutkijana velvoitti tarttumaan tähän lähes tutkimatonta tematiikkaa valaisevaan teokseen. Unkarin ja Suomen poliittisia suhteita, tiede- ja kulttuurisuhteita sekä kirjallisia kontakteja on jo aika kattavasti selvitetty, joten kirkkojen välisiä suhteita koskevalla tutkimuksella on perusteltu paikkansa kokonaiskuvaa täydentämässä. Vaikka Anna-Maija Viljanen-Pihkalan väitöskirjassaan tutkima aikajakso on kovin lyhyt, se on Unkarin 1900-luvun historiassa dramaattinen ja kertoo murroksesta, jonka myötä Neuvostoliiton satelliittimaassa siirryttiin rákosilaisesta diktatuurista Kádárin ”pehmeään” diktatuuriin, mikä ei suinkaan lopulta merkinnyt Suomen ja Unkarin luterilaisten kirkkojen suhteiden rakentamisen helpottumista, vaan pikemminkin valtion otteen kiristymistä.

Annettuaan yleiskuvan maiden suhteiden kehityksestä 1900-luvun puoleen väliin asti – sitäkin teoksessa on noin 80 sivua – Viljanen-Pihkala paneutuu analysoimaan nimenomaan Unkarin tilannetta luterilais-kirkollisen kanssakäymisen kontekstissa. Vastakkaisin pyrkimyksin ja ideologioin varustetut kirkolliset ja valtiolliset toimijat ovat sen keskiössä. Suomalaisten pappien työskarkaa oli koettaa sovittaa toimintansa tilanteeseen niin, että pappisvierailut, keräykset ja avustustyö, varsinkin 1956 kansannousun jälkeen, sujuisivat mahdollisimman kitkattomasti. Koko lailla juurta jaksain pengotusta tutkimusaineistosta löytyvät vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin: kirkkojen kanssakäymisen poliittiset edellytykset, yhteydenpidon motiivitausta, konkreettiset yhteydenpitomuodot ja niiden rakentamisen hankaluudet sekä ekumeeniseen, kansainväliseen työhön osallistuminen. Tällä tavoin tarkka, jo mikrohistoriaa hipova perehtyminen lyhyeen aikajaksoon tuo valoon varsinkin kirkonmiesten ja valtion ”valvojen” aika ajoin tulehtuneetkin henkilösuhteet sekä valtaintrigit Unkarissa, Suomessa ja kansainvälisissä, ekumeenisissa yhteyksissä – välillä uuvuttavankin yksityiskohtaisesti, välillä vivahteikkaasti.

Keskushenkilöitä suhteiden kompleksissa oli Unkarissa alkuaan kaksi. Toinen heistä oli uppiniskaiselta vaikuttava johtava piispa Lajos Ordass, joka istui kirkkonsa autonomiaa sitkeästi puolustettuaan vankilassa ja kotiarestissa. Kansannousun aikaan hänet reabilitoitiin, mutta erotettiin virastaan 1958, syynä vehkeily ”imperialistien” kanssa. Hänen tilalleen nimitettiin val-

tion ohjaukseen taipuvaisempi Zoltán Káldy, joka oli virassa aina vuoteen 1987. Vastapelurina Ordassilla oli pitkään kirkon ”maallikkojohtaja” János Horvath, joka johti Unkarin valtion kirkollisasioidenvirastoa vuosina 1952–1959.

Johtaja Horváth oli alun perin ammatiltaan sorvari; olihan Kádárkin ollut ompelukoneiden korjaaja. Hän kyllä salli kirkkojen suhteellisen laajankin kanssakäymisen, kunnes suomalaiset alkoivat protestoida unkarilaisten uskonveljiensä vaikeutuneesta asemasta ja keskinäisten vierailujen jarruttamisesta. Passihakemukset hukutettiin byrokraatiaan. Voidaan perustellusti olettaa, että myös Horváth toimi ”pehmeälle diktatuurille” ominaisen kontrollin kolmiperiaatteen mukaan: on *kiellettyjä* asioita, on asioita, joita voidaan *sietää* ja sitten on asioita, joita voidaan *tukea*. Ottaen huomioon suoranaisen käännytystyönkin Horváth näyttää sittenkin sietäneen yllättävän paljon. Pappien joukossa oli kyllä ilmiäntajia (unk. *besúgó* = ’imuri’), jotka loivat pohjaa valita kategoria.

Ohjeistus kontrollin soveltamiseen tuli ylimmältä taholta, keskuskomiteasta ja puoluejohdosta, joten tekijän olisi kenties ollut paikallaan pistäytyä vielä kyseisten elinten arkistoissa. Omat tutkimukseni ovat osoittaneet, ettei ulkoministeriö ollut kiinnostunut kirkollisten piirien liikkeistä. Tekijän ansioksi on kohtuuden nimessä silti todettava, että hän on käyttänyt todella runsaasti, vaivojaan säästämättä erilaista lähdeaineistoa, niin primääriä kuin sekundaaria (erit. *Kotimaa* -lehti). Varsinkin papiston kirjeenvaihto tuo runsaasti persoonallisia, hengellisyyden ja vilpittömän auttamishalun sävyttämiä vivahteita koko tutkimukseen. Ihmeen vilkasta kanssakäyminen ja kirjeenvaihto on ollut ja ihmeen paljon apua Suomesta Unkariin virtasi.

Kaiken kaikkiaan Anna-Maija Viljanen-Pihkalan väitöstutkimus vaikuttaa erityisen hyvin ohjatulta ja sen pohjalta valmistunut teos on kielellisesti viimeistelty. Siinä on kahdeksan liitettä, hakemistoja ja yhteenvedot englanniksi ja unkariksi. Pieni lukuvirhe (s. 254) on sanoa allekirjoittaneen olleen sitä mieltä, että Suomi ja Natsi-Saksa olivat jatkosodan aikaan liitossa (Lue: ” – olematta suoranaisesti liitossa – ”). Liitteissä on jopa yksilöity parin suomalaisen papin vierailupaikat Unkarissa samoin kuin erään unkarilaisen vieraan ohjelma Suomessa. Kiinnostava liite on luettelo Suomen pappisliiton kirjakeräyksestä (72 kpl) Unkariin. Kirjojen joukossa on muun muassa arkkipiispa Yrjö Massan aatehistorian väitöskirja Oswald Spenglerin kulttuurikäsitteistä (1954). Käsillä oleva tutkimus ansaitsee kiistatta paikkansa Suomen ja Unkarin yhteisen historian tutkimusten joukossa.

Anssi Halmesvirta, Aatehistorian dosentti
Jyväskylän yliopisto